

הערך הכלכלי של סדנאות עמיתים לעיבוד חוויות לחימה הנערכות בטבע

סקירת ספרות וכיווני מחקר 2017-7 / משה זיגל¹

כללי

הסיוע לנפגעי פוסט טראומה עקב השתתפותם בפעילות לוחמה הוא נושא המעסיק את החברה כולה ונמצא בכותרות מזה שנים. העיסוק הרב בנושא נובע הן משום התגברות הכרה בנפגעים בתחום זה – תחום שהיה מוכר ומובן פחות מתחום הפגיעות הפיסיות וכן עקב התפתחות שיטות וגישות שונות לזיהוי ולטיפול בנפגעים. ההכרה בפגיעה, בנפגעים וכן בהעדר טיפול מספק בנפגעים בעבר (חלק גדול משום אי הכרות מספקת עם התופעה והשלכותיה) הביא להשקעה הולכת וגוברת של גופים ממשלתיים רשמיים לצד צמיחה של עמותות חברתיות שראו לעצמן כיעד וכיעוד לסייע לנפגעים בתחום זה, מעבר לאבחונם הפורמאלי או למיקומם על רצף חומרת הפגיעה.

פעילות עמותת 'בשביל המחר' בהקשר זה מושתתת על ערכים הקשורים לאחריות חברתית ורצון לסייע לבוגרי צבא שעברו חוויות לחימה להשתלב טוב יותר בחברה ולממש טוב יותר את הפוטנציאל שלהם שיתכן ואינו ממומש במלואו בין השאר משום השפעתן המעכבת של חוויות לחימה. נושא התועלת הכלכלית הנובעת עקב הפעילות (למשתתף ולחברה על מוסדותיה מבנה השונים) לא נחקר ואף לא הודגש עד כה והוא אך שולי בהתייחסות הישירה של העוסקים במלאכה.

למרות זאת, ברור כיום שהמחיר של פגיעה פוסט טראומטית משולם ע"י גורמים שונים. ראשית דבר מדובר בנפגע עצמו, ובהמשך כל מי שנוגע בחייו - משפחתו, חבריו, מקום עבודתו, מערכת הבריאות והרווחה החברתית.

מדובר הן המצבים בהם הפרט סובל מתסמיני PTSD העונים באופן מלא על ההגדרה ובין אם במקרים רבים בהם קיימים תסמינים שונים הנמצאים כמכלול מתחת להגדרה הפורמאלית. מחקר שבדק הבדלים בסימפטומולוגיה בין נפגעים שפנו לטיפול ואובחנו כפוסט טראומטיים לבין כאלו שפנו אך הוערכו

---

¹ משה זיגל, פסיכולוג קליני, מוותיקי המנחים בעמותת בשביל המחר ולשעבר המנהל המקצועי של העמותה.

כנמצאים מתחת לסף ההגדרה (Zlotnik Et. Al., 2002) מצא שלא היה הבדל ברוב הסימפטומים מהם סבלו הפונים בין תתי הקבוצות השונות (כולל פגיעה חברתית, תפקוד בעבודה ושיעור נסיונות אובדניים). מחקר שנעשה במסגרת עמותת 'בשביל המחר' (מרומ 2016) מצא בכל קבוצה היו בממוצע 3 משתתפים המאופיינים בכל הסימפטומים של פוסט טראומה וששה נוספים המציגים סימפטומטולוגיה חלקית.

מחקרים מראים שהתופעת הפוסט טראומה קיימת בשעור של 3-7 אחוזים בקרב האוכלוסיה, (McCrone,P., Knapp M., Cawkill P., 2003)

כאשר חלקם של הנפגעים עקב אירועי לחימה הוא אחת מארבעת הסיבות השכיחות לפגיעה .

מדדים כלכליים

דו"ח שפורסם בארה"ב ב-2008 (Invisible Wounds of War. Rand Corp. Report, 2008) מדבר על 300,000 נפגעי פוסט טראומה או דכאון בעקבות פעילותם בעירק ובאפגניסטן. המחיר הכלכלי- הכולל טפול רפואי, פרודוקטיביות נמוכה ואובדנות- מוערך בין 4 ל-6 מיליארד דולר במהלך שנתיים. (Tanelian & Jaycox, 2008). מחקר שנעשה בקנדה (Wilson et. At., 2015) גורס שהנזק לכלכלה הקנדית על ירידה בפרודוקטיביות של נפגעי נפש (כללי) מגיע ל-21 ביליון דולאר קנדי בקרוב לשנה (לכחצי מיליון נפגעים).

המחקר מצא שרק כ-50% מהנפגעים פונים בבקשה לעזרה. המחקר הכלכלי בתחום זה הוא דל יחסית למרות שקיימת התייחסות –בעיקר בהקשר לצורך (המורכב לכשעצמו) למדות את עלות הטיפול המומלץ מול חלופות טיפוליות אחרות (MaCcrone et. Al., 2005) אף שגם כאן חסרים ממצאים ברורים.

גישות טיפוליות – קבוצות עמיתים בטבע

מגוון הגישות הטיפוליות לנפגעי פ'ט הוא גדול. בתחום הסיוע הקבוצתי, קבוצות תמיכת עמיתים בשיטת 'אאוט דור' עם ווטרנים מתבצעות בארה"ב, קנדה ובריטניה (Kendell, b., 2014). הגישה נחשבת למועילה והשימוש בה הולך ומתרחב למדינות אחרות.

חשיבות קבוצת העמיתים היא גם בכך שמאפשרת 'לשחרר הגנות' בחברת מי שעבור חוויות דומות בקונטקסט דומה.

הפעילות משמשת בין השאר לסייע למשתתפים לגייס משאבים מתוך עצמם, מתוך סביבתם החברתית וכן מלמדת להשתמש בטכניקות שונות המקלות על ההתמודדות. כמו כן ההשתתפות מביאה להקלה סימפטומטית אצל חלק מהמשתתפים עקב תהליכים המתקיימים במהלך המסע עצמו. לגבי אחרים היא מהווה עזר לפתיחת דלת לכניסה לתהליך טיפולי יותר אינטנסיבי אותו נמנעו מלעשות מסיבות שונות- וכך לזרז את הכניסה למסלול החלמה וצמיחה מחודשת לזקוקים לכך. להרבה ווטרנים הטבע הוא מרגיע רגשית ועוזר לנהל סימפטומים מנטליים שליליים בסביבה טבעית. זה מסייע לשקם את הקשב, תפקוד פסיכולוגי חיובי ורגשות חיוביים. כך זה פועל כנגד סימפטומים פוסט טראומטיים ותומך בהחלמה המנטלית (Hawkins et. Al., 2016)

מחקר אחר (Dustin et. Al., 2011) מראה שפעילות אתגרית בטבע (שייט בנהר) סייע לתהליך החלמתם של פוסט טראומטיים נפגעי מלחמות באספקטים שונים. צוות המסע כולל תמיד מומחי פעילות אתגרית ומומחה מתחום בריאות הנפש

(Bennet et. Al., 2014) מצאו שמשתתפים בתכניות של 4 ימים בטבע רכשו מיומנויות חדשות, יכולת מיקוד, רלקסציה, התגברות על פחדים, רכשו בטחון, תחושת נורמאליות ומבט חיובי על החיים.

מחקרים רבים שהוביל קאו (kuo et. Al., 2004) הראו שגם תקופות קצרות בטבע מסייעים למשתתפים לטפל ולהתכונן לאלמנטים אחרים בחייהם כגון תרפיה, עבודה, משפחה, לימודים.

ההנחה הבסיסית ביסוד קיום העמותה היא שההשתתפות במסעות תורמת לבוגריהם בכך המישורים- הן בתחושת הרווחה הכללית, הן בהקלה סימפטומטית, הן בנרמול תחושות אותן סוחבים עקב חוויותיהם והן ביכולת גיוס המשאבים החברתיים והחיבור החברתי באופן כללי. ממצאים אלו עלו במחקרים שבוצעו אודות פעילות העמותה. עבודת תזה שבוצעה ע"י אורי דרור (בהנחיית פרופ' דני קורן) מצא שהתכנית של עמותת בשביל המחר אכן משיגה את מרבית המטרות אותן היא נבנתה להשיג. באופן יותר ספציפי, היא נמצא שהתכנית מקדמת שימוש בדרכים יעילות להתמודדות עם לחץ, צמיחה פוסט-טראומטית, תחושה של תמיכה חברתית וויסות רגשי טוב יותר. היוצא מן הכלל היחיד לממצאים שלעיל הוא הממד של תסמיני לחץ פוסט-טראומטיים, בהם לא

נצפה שיפור ואולי אף החמרה קלה בעקבות התכנית (תופעה המוכרת בספרות המחקר אודות פעילויות מסוג זה).

במחקר נוסף (דורון מרום, 2016) נמצא שהמסעות הביאו לעליה ביכולת המשתתפים לגייס תמיכה חברתית, לעלייה בצמיחה פוסט טראומטית ולשיפור בגמישות ההתמודדות וביכולת לוויסות רגשי באמצעות קוגניציות.

התועלת מהפעילות צפויה להתרחש גם בהשתלבות פרודוקטיבית במעגלים בין-אישיים (זוגיות) מעגלים חברתיים ובמעגלי פרנסה.

מדידה כלכלית של השקעה חברתית

סקר מחקרי גדול שבוצע בארצות הברית בחן את היחס בין התשומות הכלכליות לבין התמורות הכלכליות הנובעת מפעילות עמותות פרטיות וציבוריות בארצות הברית. הסקירה המקיפה שנכתבה ע"י שני חוקרים (כלכלנים ורואי חשבון- המשמשים גם כפרקטיקנטים : רוברט ג'. שאפירו ואפארנה מאטר) התבססו על נתונים שהתפרסמו ב'מרכז העמותות' בארה"ב ונתונים של הבנק העולמי. בסקירה נכללות 800 מתוך 1000 העמותות הגדולות בארה"ב.

הטבלה שחישוב ע"ס מקורות מידע רבים מציגה את הערך הכלכלי המשוער והנמדד של פעילויות בתחומים שונים (בתחום הפעילות החברתית) לפי 11 קטגוריות מרכזיות.

החישובים הם מורכבים, כך לדוגמא בחישוב התמורה של עמותות בתחום התרבות וההשתתפות בסירי מוסיאונים והכשרות בתחום זה, נמדדת התמורה בכמות הביקורים במוסיאונים וכלל השינוי בפעילות הניתנת למדידה והערכה כלכלית הקשורה למעורבות של אנשים בתחומי תרבות וכיו"ב.

רוב העמותות עוסקות בהעצמת פרטים/משפחות והחזרה למעגל העבודה וכיו"ב.

הערך המשוער של התמורה הישירה מפעילות עמותות פרטיות וציבוריות
2007 בארה"ב (ע"פ קטגוריות) (מתוך Shapiro & Amarna 2008)

תחום/ ערך אומנות ותרבות	השקעה ביליון \$	תמורה ביליון \$	שעור הערך הכלכלי (השקעה/תמורה)
אמנות ותרבות	5.2	51	9.77
חינוך	9.6	49	5.08
סביבה ובעח"י	2.6	17	6.72
בריאות	9.8	74	7.6
שירותים לאנשים	5.9	64.7	10.9
עניינים בינלאומיים	2.3	2.3	1.0
ענייני ותועלת חברתית ציבור	4.6	103	22.04
דת	926	926	1.0
מדע וטכנולוגיה	1.2	6.1	4.96
מדעי החברה	581	581	1.0

פרקטיקה

בארץ נעשו נסיונות ראשונים מסוג זה. קיימת עמותה בשם 'שיתופים' המסייעת לבצע את התהליך המחקרי- יש לציין שמדובר בתהליך חשבונאי כלכלי ארוך ומורכב. הדורש זמן, התעסקות כלל גורמי הארגון והשקעה כלכלית.

התהליכים הבסיסיים דורשים:

- א. הגדרת מדדי השפעה חברתית מצופים ברורים ומוסכמים- מה סביר להיכלל בהשפעה החברתית.
- ב. מדידת החזר חברתי על השקעה (**social return on investment- sroi**)
- ג. מדידה לאורך זמן.

מודלים קיימים

Oasis - דורש מדידה לאורך שנים ארוכות, איסוף נתונים כבד ומורכב, השקעה די גדולה. מערכת לניהול מידע בארגון, נבנה לצורך הערכת תכניות של הכנסה למעגל העבודה של אנשים שאינם עובדים מסיבות שונות. מגדירים בעבודת צוות כלל ארגונית מיהו מקבל השרות. מה תדירות קבלת השרותים ומה השינוי שהוא מגלה לאורך זמן.

כל הדוגמאות ניתנות על עמותות המקדמות שיפורים המתבססים על השגת שינוי כלכלי(ולוקחים בחשבון גם תועלת כלכלית לקהילה במשתנים כגון תשלומי בריאות שנחסכו, תשלומי תמיכות שנחסכו, עלייה בתשלום מיסים כתוצאת שיפור הכנסת המטופלים וכיו"ב. החישוב הוא יחס השקעה- תוצר בקיזוז כלל ההוצאות שנעשו בתהליך מתן השרות.

Lgb - (London benchmarking group) מאפשר קבלת נתונים כבר לאחר טווח זמן קצר יותר- אך לעיתים לוקח כמה שנים כדי לקבל תוצאה משמעותית ותקפה. דורש קבלת שירותי מדידה והערכה מהגוף המעריך. מיועד ביסודו להעריך התמורה של תרומה חברתית לארגונים עסקיים המשקיעים בתרומה חברתית ובודק את התמורה הכלכלית לארגון התורם (הניתנת למדידה) כתוצאת העשייה החברתית. מתאימה יותר לארגון עסקי התורם תרומה משמעותית לארגון חברתי וכתוצאה מכל יכול להראות עלייה בתוצאות כלכליות עקב הצלחת הפעילות הפילנתרופית. כאן מתייחסים בחישובים גם להשפעה של תרומה מאג'ורית גם על ארגונים אחרים התורמים בעבות הארגון התורם הראשי- וזו נחשבת כהכנסה מבחינה חשבונאית (בבדיקת ערך כלכלית) ב'טור ההכנסות', לצד הערך הכלכלי ללקוחות הפעילות החברתית. (שני החוקרים שכתבו את המאמר הבא הינם כלכלנים ורואי חשבון). כך או כך מדובר בתהליך חשבונאי מורכב, שצריך להיות מובל ע"י רו"ח ועשוי לקחת מס' שנים.

לא נמצאה בספרות שנסקרה עד כה בדיקה מחקרית המודדת את תועלת הכלכלית הנובעת לאורך זמן מהטיפול בפוסט טראומה בכלל ודרך העבודה בטבע בפרט.

ביבליוגרפיה

דרור, א., בחינת היעילות של תכנית התערבות לקידום הסתגלות וחוסן נפשי בקרב לוחמים משוחררים. עבודת גמר מחקרית כחלק מהדרישות לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה, הפקולטה למדעי החברה, החוג לפסיכולוגיה, יוני 2014.

ווהל, דנה., מה בין sroi לשיפור יכולת התכנון של תכניות חברתיות., דו"ח שנכתב עבור שיתופים, אוגוסט 2007

מרומ, ד., בחינת השפעת מסעות "בשביל המחר" על המשתתפים, 2015 (לא פורסם).

עקרונות במדידת החזר על השקעה חברתית, (תרגום ועיבוד מתוך חומרים של קרן רוברטס, -roberts enterprise development fund), שיתופים 2007

Bennett, J. L., Van Puymbroeck, M., Piatt, J. A., & Rydell, R. J. (2014). **Veterans' perceptions of benefits and important program components of a therapeutic fly-fishing program.** Therapeutic Recreation Journal, 48(2), 169-187.

Dustin, B. Bricker, N., Arave J., Wall, w., wendt, G., **The Promise of River Running as a Therapeutic Medium for Veterans Coping with Post- Traumatic Disorder.** Therapeutic Recreation Journal, Vol. XLV, No. 4, pp.326-340, 2011

Hawkins, Brent L; Townsend, Jasmine A; Garst, Barry A. **Nature-Based Recreational Therapy for Military Service Members: A Strengths Approach.** Therapeutic Recreation Journal, suppl. Special Issue ; Urbana 50.1 (First Quarter 2016): 55-74

Kendell, b., **Peer outdoor support therapy (post) for the Australian contemporary veterans: a review of the literature.** Journal of Military and Veterans-Health, Vol. 22, March 2014

Kuo, F. E., & Faber Taylor, A., (2004). **A potential natural treatment for attention-deficit/hyperactivity disorder: Evidence from a national study.** American Journal of Public Health, 94(9), 1580-1586. doi: 10.2105/AJPH.94.9.1580

McMrone, Paul R., Knapp, Martin R.J. & Cawkill, Paul, 2003. **Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in the armed forces: health economic considerations** (online). London: LSE Research Online. July 2005

Shapiro, r.a., aparna, m., **The Social and Economic Value of Private and Community Foundations.**, December 2008

Tanielian, T., & Jaycox, L. (2008). **Invisible wounds of war: Psychological injuries, their consequences, and services to assist recovery.** RAND Corporation. Retrieved from <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG720.html>

[Zlotnick, C.](#), [Franklin, C.L.](#), [Zimmerman, M.](#) **Does "subthreshold" posttraumatic stress disorder have any clinical relevance?** [Comprehensive Psychiatry, Volume 43, Issue 6](#), November 2002, Pages 413–419